

Лілія Лужанська

УДК 291.22

СОЦІАЛЬНА АКТИВНІСТЬ ВІРУЮЧИХ ЯК НАСЛІДОК КОНФЕСІЙНОГО ВІРОВЧЕННЯ ПРО СЕНС ЖИТТЯ

У статті розглядаються релігійні вчення окремих християнських конфесій про сенс життя людини. Аналізуються причини відмінностей у цих вченнях, робиться висновок, що соціальна активність представників різних християнських конфесій залежить від релігійного вчення про сенс життя людини на землі, яке вважається доктринальним у тій чи іншій конфесії.

Ключові слова: сенс життя, віровчення, соціальна активність, протестантизм, католицизм, православ'я.

Социальная активность верующих как следствие конфессионального вероучения о смысле жизни

В статье рассмотрены религиозные учения некоторых христианских конфессий о смысле жизни человека. Анализируются причины различий этих учений, делается вывод, что социальная активность представителей разных христианских конфессий зависит от религиозного учения о смысле жизни человека на земле, которое является доктринальным в той или иной конфессии.

Ключевые слова: смысл жизни, вероучение, социальная активность, протестантизм, католицизм, православие.

Social activity of believers is as a result of confessional dogma about sense of life

This article is about religious teachings separate from Christian confessions about the meaning of life. The author analyses the different reasons of these teachings and of the results of these studies he comes to the conclusion that the social activity shows different Christian confessions depend on religious teachings about the meaning of life for people on earth, which shows the doctrine of that or another confession.

Keywords: meaning of life, religious teachings, social activity, protestantism, catholicism, orthodoxy.

Християнство існує протягом двадцяти століть і за цей час суспільство зазнало значних змін. Глобальні світові процеси істотно впливали на формування світосприйняття і світорозуміння людського суспільства загалом і кожної особистості зокрема. Тому християнство було змушене переглядати свої погляди щодо місця віруючої людини у цьому новому суспільстві.

Метою статті є розглянути протестантське, католицьке і православне вчення про сенс життя людини на землі, щоб з'ясувати, які відмінності між ними існують, які причини цих відмінностей, і які наслідки в соціальній активності віруючих людей вони зумовлюють.

Кожен напрям християнства йшов своїм власним шляхом розвитку і тому історичні чинники відіграли важливу роль у специфічному формуванні їхніх догматів.

Зміни у християнському вченні про людину, зокрема, що стосувалися соціальних концепцій, спочатку з'явилися у ранньому протестантизмі, а пізніше і в католицизмі. Вчення розвивалося від євангельської доктрини первородної гріховності людини, зіпсованості людської природи, відчуженості та ворожості людини до “цього світу” до визнання людини суб'єктом історичного розвитку, унікальності людської особистості, гуманізації суспільних процесів, створення належних умов для всебічного розвитку людини.

Такі зміни у вченні про людину змінили її ставлення до власного життя – уже можна було жити не лише для вічності, перестало вважатися гріхом бажання успіху у своїй праці на землі, а в деяких вченнях саме успіх був визначальним щодо того, чи має людина прихильність Божу, обраність Ним і Його благословення у своїй праці. Зокрема, таке вчення мало місце у кальвінізмі [5, с. 386]. У інших протестантських вченнях, що розвивалися у період після Реформації, мали місце нові етичні цінності, що сприяли “прориву” системи традиційних релігійних уявлень про сенс людського життя і роль у них економічних чинників.

На зв'язок між конфесійною приналежністю і соціальною поведінкою людини у суспільстві вказує М. Вебер у працях “Протестантська етика і дух капіталізму” та “Господарська етика світових релігій”. Релігійна оцінка невтомної, постійної, систематичної, високопродуктивної і високоякісної професійної праці як найбільш ефективного аскетичного засобу і, водночас, надійного й очевидного утвердження “відродженої людини” й “істинності її віри” неминуче мусила стати могутнім чинником у поширенні

того світовідчуття і світорозуміння, яке М. Вебер визначав, як “дух капіталізму”. У тих країнах, де утверджувалася етика протестантизму, на відміну від країн традиційного католицизму, раціоналізувалися виробничі відносини, утверджувалася підприємницька ініціатива, накопичувався капітал, зростав національний дохід і формувалася національна культура [2, с. 38 – 39].

Якщо говорити про сьгоднішній протестантизм, то варто зазначити, що він поділяється на багато окремих течій, вчення у яких з багатьох питань значно відрізняється. Існують течії з досить консервативним вченням, яке наголошує на тому, що віруюча людина на землі повинна виключно “шукати Царства Божого” (Мт. 6:33) і не ставити перед собою ніяких інших цілей – “не прив’язуватися до земного”. Метою життя послідовників такого вчення є приготування себе до вічності через виконання “волі Божої, яка є освячення” (Сол. 4:3). Тому все земне життя немає якихось інших цілей, які б полягали, наприклад, у досягненні певного статусу у суспільстві або високого рівня матеріального достатку. Матеріальний аспект життя зводиться до рівня забезпечення мінімальних потреб віруючого та його сім’ї.

У сучасних протестантських церквах ліберального спрямування поширюється вчення щодо життя людини, яке значно відрізняється від розглянутого вище. Його суть полягає у тому, що віруючі люди – це вибраний Богом народ, і його вибраність має бути доведена іншим в усіх проявах практичного життя: віруючі люди обов’язково мають бути успішними у матеріальній сфері, в особистому житті, вони повинні досягати значних успіхів у суспільному житті, досягати таких рівнів влади, через які могли б впливати на процеси, що відбуваються у державі, і саме таким чином виконувати волю Божу на землі та встановлювати тут Його Царство [7]. Проповідники таких ідей мають чимало прихильників, але, водночас, більшість протестантів їх не підтримують.

Велика кількість протестантських церков дотримуються поміркованого вчення щодо призначення життя людини на землі. Це вчення пропонує своїм послідовникам пам’ятати про скінченність життя на землі, про важливість турботи про “внутрішню людину”, але й не забувати про те, що їхнє служіння Богу можливе лише через служіння ближньому. І тому християнин повинен використовувати всі засоби, які не суперечать Слову Божому для того, щоб його служіння ближнім було якомога продуктивнішим, ефективнішим і кориснішим. Сенс життя такого

християнина зводиться до того, щоб під час життя на землі бути корисним якомога більшій кількості людей, проявити свою любов якнайбільшій кількості ближніх.

Прикладом такого вчення щодо призначення діяльності віруючої людини може бути відозва відомого російського політичного і релігійного діяча І. С. Проханова під назвою “Євангельський спосіб життя”, яка була прийнята одностайно і з великим підйомом Всеросійською конференцією євангельських християн в 1926 р. Зокрема, у ній зазначалося: “Кожен євангельський християнин в Росії повинен бути прикладом у всіх сферах особистого життя; Євангеліє повинно впливати на науку, євангельські християни повинні вивчати всі наукові досягнення за можливістю, як самі, так і їх діти, а також брати участь у розповсюдженні наукових знань; Євангеліє повинно впливати на практичне життя людини, покращувати всі сфери промисловості через винаходи і застосування нових методів в роботі; великою турботою повинна бути вправа у добродійності, щоб ніхто серед нас нічого не потребував” [4].

І. С. Проханов також писав, що твердо притримується думки, що християнство є не стільки словом і справою, скільки зміненним життям і тому євангельський рух в Росії повинен відобразитися не тільки в проповіді, але і в створенні нових форм соціально-економічного життя. Тому життя щирого християнина повинне відрізнятися соціальною спрямованістю і соціальною активністю.

Католицьке вчення щодо місця і ролі віруючої людини в суспільстві було переглянуте на II Ватиканському соборі, який відбувався у 1962 – 1965 рр.

Однією з ключових засад соціального вчення католицизму після цього собору став антропоцентризм, який відтіснив теоцентричну спрямованість моральної теології, і прийняв концепцію людини як соціального суб’єкта, що творчо діє і перетворює світ.

Концепція взаємодії людини і суспільства, висунута Іваном Павлом II, ґрунтується на традиційній томістській філософії, збагачується персоналізмом, феноменологією, дедалі більше набуває загальнолюдських характеристик, оперує економічними поняттями, соціально-етичними оцінками, практичними висновками і пропозиціями.

Під впливом персоналістської думки в Конституції II Ватиканського собору “Про церкву в сучасному світі” людська праця стає основним елементом соціального вчення католицизму. Вона

розглядається щодо людської особистості - людина працюючи, не тільки змінює речі та суспільство, а й удосконалює саму себе [12].

Релігієзнавці стверджують, що в цілому соціальна доктрина католицької церкви — це релігійно забарвлений реформізм, покликаний захистити та зміцнити наявну систему суспільних відносин. Підтвердженням цього є поява у 80-х роках таких концепцій у католицизмі, як “Теологія праці”, “Теологія культури”, “Теологія політики”, “Теологія й етика господарського життя”, “Теологія визволення” тощо [10, с. 84]. Не всі ці концепції підтримуються офіційною церквою (наприклад “Теологія визволення”), але вже те, що подібні питання виносяться на розгляд церкви, говорить про її зацікавленість у процесах, які відбуваються у суспільстві, і тим самим серед послідовників релігії пропагується відповідна активність щодо участі в суспільному житті.

Католицизм має більше одного мільярда адептів, які проживають у багатьох країнах світу, тому про них теж не можна говорити як про моноліт у поглядах на різні питання. Більшість католиків у різних країнах світу мають власну думку з багатьох важливих питань, різні сторони суспільного життя оцінюють по-своєму. За всім цим Ватикан простежити не має змоги. Та всередині церкви існують реформаторські рухи, які прагнуть домогтися того, щоб церква відігравала більш активну роль у суспільно-політичному житті, вміла перехоплювати ініціативу в державних або політичних діячів і очолювала б суспільний розвиток. Головна увага при цьому зосереджується на оновленні віровчення та культу католицької церкви, посиленні її зв'язків із секулярним світом [10, с. 85].

По суті, ідеї й інновації, що акумульовані в соціальному вченні католицизму, виходять за межі власне церковної доктрини, постають як соціально важливі орієнтири вирішення загальнолюдських проблем сучасності.

На тлі активних процесів, які відбуваються в протестантських та католицьких церквах щодо перегляду вчення стосовно місця і ролі віруючої людини у суспільстві, православ'я є порівняно консервативнішим. Дослідники О. Н. Кузь і П. В. Брунько пишуть: “Основний принцип православного богослов'я не допускає формування нових ідей, які не могли б бути підтверджені тією або іншою екзегезою (тлумаченням) Біблії і ранньохристиянських авторів. Тому можна говорити про те, що православ'я багато в

чому зберігає риси, властиві християнству перших століть нашої ери” [6, с. 88].

Крім вищеназваної причини, дещо меншої зацікавленості православної церкви у перегляді соціального аспекту свого вчення, не малозначимою причиною є і те, що Схід і Захід розділилися духовно на основі розрізнення буттєвих домінант: на Сході переважає чуттєво-емоційне начало, на Заході – панують логіка та практицизм. Тому, наприклад, католицизм більше звертає увагу на вчення щодо практичного християнського життя своїх прихильників у суспільстві, а православ'я дещо більше акцентує на духовній сфері.

Відомий православний богослов М. Є. Пестов у своїй праці “Современная практика православного благочестия” говорить, що якщо звернутися до святих отців, то звичайне визначення ними мети християнського життя формулюється як спасіння душі, розуміючи під цим очищення душі людської від гріха, пороку, пристрастей шляхом молитви, покаяння, упокорення, творення справ милосердя і розвиток в душі християнських чеснот [9]. Він наводить вислови багатьох шанованих у православ'ї святих щодо того, в чому, на їхню думку, полягає мета людського життя. Наприклад, преподобний Антоній Великий говорив, що мета життя – сходження людини до богоподібності.

Священик А. Владимиров в “Учебнике жизни” наводить висловлювання преподобного Серафима Саровського про те, що “справжня ціль життя... християнського полягає в здобутті Духа Святого Божого. Піст і пильнування, і молитва, і милостиня, і всяке ради Христа роблене добро є засобом для здобуття Святого Духа Божого” [3].

Проте варто зазначити, що православ'я теж намагається відповідати потребам і викликам часу. У 2000 р. на Ювілейному архієрейському соборі РПЦ був прийнятий документ під назвою “Основи соціальної концепції Російської православної церкви”, який розглядає дуже багато питань, які стосуються практичного християнського життя православних християн, що належать до Російської православної церкви – це і питання ставлення до держави, політики, праці, власності, до проблем біоетики, екології, здоров'я особи і народу, ЗМІ тощо [8].

На сайті “Православие” розміщена стаття В. Семенко під назвою “Основы социальной концепции Русской Церкви как манифест православного консерватизма”, сама назва якої уже го-

ворить про те, що нічого принципово нового нею проголошено не було: “За заявою самих учасників робочої комісії, даний документ у принципі не містить у собі нічого, що раніше не звучало б в тих або інших висловах ієрархів і богословів з різних проблем церковного і суспільного життя. Йдеться лише про систематичний виклад соціального вчення нашої Церкви” [12]. Тобто ця концепція не здійснила ніяких революційних змін у соціальному вченні православної церкви, як, наприклад, рішення II Ватиканського собору щодо соціальної політики католицької церкви.

Та незважаючи на це, ми не можемо говорити про якусь пасивність православних у суспільному житті чи здійсненні соціальної роботи на благо ближніх. Православні, так само як протестанти і католики, здійснюють чимало соціальних проектів для допомоги ближнім – це і притулки для бездомних і дітей сиріт, реабілітаційні заклади для людей з різними залежностями, благодійні їдальні та багато інших добрих справ, що творяться, як прояв любові до ближніх.

Розглянувши конфесійні особливості християнського вчення про сенс життя людини можна сказати, що вони містять багато спільного – це фундаментальне вчення, що ґрунтується на доктринах Біблії про створення людини, її гріховність, викуплення її через смерть Ісуса Христа, про освячення віруючої людини протягом її земного життя.

Разом з тим і протестантизм, і католицизм, і православ'я мають свої погляди щодо практичного християнського життя, які дещо різняться між собою, і які зумовлюють різну соціальну активність віруючих. Залежно від своїх релігійних переконань прихильники того чи іншого напрямку християнства розуміють сенс свого життя на землі по-різному – хтось його бачить виключно у “освяченні” і “здобутті духу Божого”, хтось, не відкидаючи набуття духовних якостей, прагне досягнути визначного статусу у суспільстві і завдяки йому “встановити Царство Боже на землі”, а хтось бачить ціль свого життя у служінні ближньому.

Список використаних джерел та літератури

1. Біблія або Книги Святого Письма Старого й Нового Заповіту : із мови давньоеврейської та грецької на українську наново перекладена. – Українське Біблійне товариство, 2003. – 1375 с.

2. Вебер М. Протестантська етика і дух капіталізму / М. Вебер ; [пер. з нім.]. – К. : Основи, 1994. – 261 с.

3. Владимиров А. Учебник жизни / А. Владимиров. – [2-е изд., испр. и доп.]. – М. : Изд-во Православного братства Святителя Филарета митрополита Московского, 1999. – 189 с.

4. Жарнасек И. Оптимизм веры : жизнь и деятельность И. С. Проханова. Беларусь христіанская [Электронный ресурс] / И. Жарнасек. – Режим доступа : <http://cb.iatp.by/dialog/d15.htm>

5. Кальвин Ж. Наставление в христианской вере : [в 4-х т.]. – М. : РГГУ, 1998. – Т. 2. – 479 с.

6. Кузь О. Н. Религиоведение : [учебное пособие]. – Х. : ИНЖЭК, 2005. – 176 с.

7. Ледаев А. Новый мировой порядок [Электронный ресурс] / А. Ледаев. – Режим доступа :

8. http://www.gumer.info/bogoslov_Buks/protestant/Article/led_povmir.php

9. Основы социальной концепции Русской православной церкви. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.patriarchia.ru/db/text/141422.html>

10. Пестов Н. Е. Современная практика православного благочестия [Электронный ресурс] / Н. Е. Пестов. – Режим доступа : http://azbyka.ru/tserkov/duhovnaya_zhizn/osnovy/pestov_praktika_pravoslavnogo_blagochestiya_03-all.shtml

11. Релігієзнавство : [підручник] / [Є. К. Дулуман, М. М. Закович, М. Ф. Рибачук та ін. ; за ред. М. М. Заковича]. – К. : Вища школа, 2000. – 350 с.

12. Семенко В. “Основы социальной концепции Русской церкви как манифест православного консерватизма” [Электронный ресурс] / В. Семенко. – Режим доступа : <http://www.pravoslavie.ru/analit/rusideo/socialconcept.htm>. – Назва з екрана.

13. Сергійко В. Ф. Соціально-етичне вчення християнства : тенденції розвитку, конфесійні особливості : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філос. наук : спец. 09.00.11 “Релігієзнавство” / В. Ф. Сергійко. – К., 2003. – 20 с.